

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ที่มาและความสำคัญของปัญหา

ปัจจุบันสภาพปัญหาสิ่งแวดล้อมมีปรากฏอยู่อย่างกว้างขวาง และมีแนวโน้มขยายตัวมากขึ้น การให้ความรู้เรื่องสิ่งแวดล้อมแก่เยาวชนและประชาชนจึงเป็นเรื่องสำคัญประการหนึ่ง (วราพร ศรีสุพรรณ และคณะ, 2544) ดังนั้นจึงเป็นเหตุกระทรวงศึกษาธิการต้องให้ความสำคัญกับการจัดสิ่งแวดล้อมศึกษาเพื่อให้เยาวชนและประชาชนมีความรู้ ความตระหนัก และจิตสำนึกด้านสิ่งแวดล้อมมากขึ้น

ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 8 พ.ศ. 2540-2544 (วินัย วีระวัฒนานนท์ และคณะ, 2540) ได้มีการกำหนดแผนหลักสิ่งแวดล้อมศึกษาเพื่อพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ให้เกิดความตระหนักและมีส่วนร่วมในการป้องกัน แก้ไข และพัฒนาคุณภาพสิ่งแวดล้อมโดยมีเป้าหมายให้แนวทางในการบริหารจัดการสิ่งแวดล้อมศึกษาแก่หน่วยงาน สถาบันการศึกษา และองค์กรเอกชน ในการปรับปรุงแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อม และส่งเสริมพัฒนากิจกรรมในการสร้างความตระหนักด้านสิ่งแวดล้อม ดังนั้นจึงมีการกำหนดแผนหลักสิ่งแวดล้อมศึกษาเพื่อเป็นนโยบายในการบริหาร และการจัดการสิ่งแวดล้อมศึกษา สร้างเครือข่ายข้อมูลสิ่งแวดล้อมเพื่อการศึกษาพัฒนาและปรับปรุงกระบวนการเรียนการสอนและจัดกิจกรรมสิ่งแวดล้อมศึกษา และพัฒนาสภาพแวดล้อมทางกายภาพของสถานที่และชุมชน

ปัจจุบันมีรูปแบบการศึกษาสมัยใหม่ซึ่งหลากหลาย ทั้งการศึกษาในระบบการศึกษาและนอกระบบการศึกษา (วราพร ศรีสุพรรณ และคณะ, 2544) หรือการศึกษาตามอัธยาศัย และการสร้างวัฒนธรรมการเรียนรู้ให้กับเยาวชนเพื่อให้พร้อมที่จะเรียนรู้จากสิ่งรอบตัวจากทุกพื้นที่ไม่ใช่เฉพาะการเรียนรู้ในห้องเรียน เพราะตามหลักการทางสิ่งแวดล้อมศึกษา จิตสำนึกทางสิ่งแวดล้อมจะต้องอยู่บนพื้นฐานความเข้าใจต่อระบบและกฎเกณฑ์ธรรมชาติ โดยต้องอาศัยกระบวนการเรียนรู้ที่ผู้เรียนได้มีส่วนร่วมในปัญหาและสัมผัสคุณค่าของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมด้วยตนเอง

ในปัจจุบันมีการจัดตั้งศูนย์ศึกษาธรรมชาติ ซึ่งเป็นสถานที่ที่ใช้จัดกิจกรรมสิ่งแวดล้อมศึกษาให้แก่เยาวชนหรือประชาชน โดยศูนย์ศึกษาธรรมชาติเหล่านี้อาจเป็นศูนย์ศึกษาธรรมชาติที่ทางราชการ ซึ่งได้แก่ กรมป่าไม้ กระทรวงวิทยาศาสตร์เทคโนโลยีและสิ่งแวดล้อม หรือองค์กรเอกชน จัดทำขึ้นเพื่อตอบสนองและรองรับความต้องการส่งเสริมความรู้ด้านสิ่งแวดล้อมนอกระบบ

โรงเรียนมากขึ้น (กิตติชัย งามชัยพิสิฐ, 2544) โดยเยาวชนหรือประชาชนผู้เข้าร่วมจะได้มีโอกาสไปศึกษาเรียนรู้ธรรมชาติจากศูนย์ศึกษาธรรมชาติต่างๆ มีบางโอกาสที่ผู้เข้าร่วมจะได้มีโอกาสทัศนศึกษาหรือทำกิจกรรมในพื้นที่อื่นๆ นอกเหนือจากพื้นที่ภายในศูนย์ศึกษาธรรมชาติ โดยการเรียนรู้ดังกล่าวได้แก่ การศึกษาชุมชน หรือ การศึกษาพื้นที่ที่มีปัญหาสิ่งแวดล้อม ฯลฯ

อย่างไรก็ตาม ยังคงมีคำถามเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมศึกษาว่าควรจะเริ่มต้นในธรรมชาติหรือเรื่องราวในชุมชน ซึ่งรองศาสตราจารย์ไซเรน ไบรท์ทิง (กระทรวงศึกษาธิการ, 2546) ได้แสดงความคิดเห็นถึงการจัดสิ่งแวดล้อมศึกษาทั้งในธรรมชาติและในชุมชนว่าเป็นประโยชน์ทั้งสองแนวทาง โดยต้องขึ้นอยู่กับ การเชื่อมโยงความคิด สถานการณ์ต่างๆ ซึ่งในหลายๆประเทศ การเริ่มต้นสิ่งแวดล้อมศึกษาในธรรมชาติจะง่ายกว่าการเริ่มต้นในชุมชน แต่หากต้องการส่งเสริมสนับสนุนให้เกิดความก้าวหน้าและความชัดเจนในเป้าหมายของสิ่งแวดล้อมศึกษาก็ควรเริ่มต้นในชุมชนมากกว่าในธรรมชาติ

เนื่องจากผู้วิจัยมีความสนใจสิ่งแวดล้อมศึกษาที่เริ่มต้นในชุมชนและพบว่าในพื้นที่ชุมชนบ้านแม่เลา ตำบลป่าแป๋ อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่ ได้มีบุคคลภายนอกเข้าไปก่อตั้งศูนย์ศึกษาธรรมชาติในปี 2537 (ศูนย์ศึกษาธรรมชาติปางแฟน, 2546) โดยใช้ชื่อว่าศูนย์ศึกษาธรรมชาติปางแฟน ซึ่ง ณ เวลานั้น ศูนย์แห่งนี้เป็นส่วนเอกชนแห่งแรกของประเทศที่มีการดำเนินงานในลักษณะศูนย์ศึกษาธรรมชาติ (Nature Observation Center) มีวัตถุประสงค์การก่อตั้งเพื่อจะส่งเสริมสนับสนุนการอนุรักษ์สภาพแวดล้อมในชุมชนให้คงอยู่ตามธรรมชาติ เพื่อเสริมสร้างความมั่นคงของระบบนิเวศโดยมีกิจกรรมต่างๆ ได้แก่ ทำสวนผลไม้โดยไม่ทำลายระบบนิเวศ ปลูกต้นไม้ฟื้นฟูสภาพป่า และทำแนวกันไฟไหม้ป่ารอบๆสวน จัดค่ายธรรมชาติศึกษา จัดกิจกรรมด้านสิ่งแวดล้อมแก่นักเรียนและเยาวชนทั่วไป เสริมสร้างเครือข่ายของเยาวชนเพื่อการอนุรักษ์ และจัดทำข้อมูลที่เป็นประโยชน์ด้านธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมลงในจุลสารปางแฟน และโฮมเพจของศูนย์ศึกษา

ธรรมชาติปางแฟน

กิจกรรมต่างๆ ที่ดำเนินงานโดยศูนย์ศึกษาธรรมชาติปางแฟนเป็นตัวอย่างหนึ่งของการจัดกิจกรรมสิ่งแวดล้อมศึกษาที่เริ่มต้นในธรรมชาติ ขณะเดียวกันก็มีการเชื่อมโยงไปสู่ชุมชน โดยเห็นได้จากการพัฒนาความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนกับศูนย์ศึกษาธรรมชาติในด้านสิ่งแวดล้อมศึกษาในลักษณะกิจกรรมความร่วมมือต่างๆ ด้านสิ่งแวดล้อมในชุมชนที่เกิดขึ้น ซึ่งได้แก่ การเกิดความร่วมมือระหว่างศูนย์ศึกษาธรรมชาติปางแฟนกับโรงเรียนแม่เลา และประชากรในชุมชนเพื่อร่วมกันศึกษาสิ่งแวดล้อม และทรัพยากรธรรมชาติในท้องถิ่น รวมถึงการร่วมอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติด้วยเหตุนี้ผู้วิจัยจึงต้องการศึกษาลักษณะความสัมพันธ์ด้านสิ่งแวดล้อมศึกษาดังกล่าวที่เกิดขึ้น

รวมทั้งผลที่เกิดจากความสัมพันธ์ที่มีต่อชุมชนและต่อศูนย์ศึกษาธรรมชาติในด้านการพัฒนา
สิ่งแวดล้อมศึกษา ทั้งนี้ผลการศึกษาวินิจฉัยอาจเป็นประโยชน์ต่อแนวทางในการพัฒนาความสัมพันธ์
ด้านสิ่งแวดล้อมศึกษาในพื้นที่อื่นๆ หรือเพื่อเป็นประโยชน์ในการพัฒนาแนวทางการจัดสิ่งแวดล้อม
ศึกษาในอนาคตที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชนมากยิ่งขึ้น

1.2 วัตถุประสงค์ของการศึกษา

1. เพื่อศึกษาลักษณะกิจกรรมด้านสิ่งแวดล้อมศึกษาระหว่างชุมชนแม่เลากับศูนย์ศึกษา
ธรรมชาติปางแฟน
2. เพื่อศึกษาความสัมพันธ์และผลที่เกิดจากความสัมพันธ์ด้านสิ่งแวดล้อมศึกษาระหว่าง
ชุมชนแม่เลากับศูนย์ศึกษาธรรมชาติปางแฟน

1.3 ขอบเขตการศึกษา

การศึกษาในครั้งนี้ผู้วิจัยทำการศึกษารวบรวมข้อมูลจากเอกสาร การสำรวจ การสอบถาม
การสัมภาษณ์ การสังเกตแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม และตรวจสอบข้อมูลจากผู้ที่เกี่ยวข้อง
จัดทำเป็นระบบข้อมูลของชุมชนแม่เลาและศูนย์ศึกษาธรรมชาติปางแฟนเพื่อนำมาวิเคราะห์
เชื่อมโยงเนื้อหาความสัมพันธ์ด้านสิ่งแวดล้อมศึกษาระหว่างชุมชนแม่เลากับศูนย์ศึกษาธรรมชาติ
ปางแฟน โดยมีการกำหนดขอบเขตดังต่อไปนี้

1.3.1 ขอบเขตด้านพื้นที่

ในการศึกษาความสัมพันธ์ด้านสิ่งแวดล้อมศึกษาระหว่างชุมชนแม่เลากับศูนย์ศึกษาธรรมชาติ
ปางแฟน ผู้วิจัยได้แบ่งการศึกษารวบรวมข้อมูลเป็นสองส่วน คือข้อมูลชุมชนบ้านแม่เลา ตำบลป่าแป๋
อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่และข้อมูลศูนย์ศึกษาธรรมชาติปางแฟน

1.3.2 ขอบเขตด้านเนื้อหา

เนื้อหาข้อมูลที่ศึกษารวบรวมเพื่อศึกษาวิเคราะห์ความสัมพันธ์ด้านสิ่งแวดล้อมศึกษา
ระหว่างชุมชนแม่เลากับศูนย์ศึกษาธรรมชาติปางแฟนสามารถแบ่งได้เป็น 3 ส่วน ดังต่อไปนี้

1.3.2.1 ข้อมูลชุมชนแม่เลา

- 1) ประวัติศาสตร์ชุมชน

- 2) ลักษณะทางภูมิศาสตร์
- 3) ประชากรและชาติพันธุ์
- 4) สภาพสังคม การศึกษาและสาธารณสุข
- 5) สภาพเศรษฐกิจ
- 6) ระบบการปกครองและบริหารจัดการ
- 7) วัฒนธรรม ประเพณี และความเชื่อ
- 8) ปัญหาภายในชุมชน
- 9) พัฒนาการกิจกรรมด้านสิ่งแวดล้อมของชุมชน

1.3.2.2 ข้อมูลศูนย์ศึกษารวมชาติปางแฟน

- 1) ประวัติความเป็นมา
- 2) ลักษณะทางกายภาพ
- 3) การดำเนินงานและบริหารจัดการศูนย์ศึกษารวมชาติปางแฟน
- 4) ภาวคิความร่วมมือ หน่วยงานและองค์กรสนับสนุน
- 5) พัฒนาการกิจกรรมด้านสิ่งแวดล้อมของศูนย์ศึกษารวมชาติปางแฟน

1.3.2.3 ข้อมูลความสัมพันธ์และผลจากความสัมพันธ์ด้านสิ่งแวดล้อมศึกษาระหว่างชุมชนแม่เลากับศูนย์ศึกษารวมชาติปางแฟน

- 1) พัฒนาการความสัมพันธ์ของกิจกรรมด้านสิ่งแวดล้อมศึกษาระหว่างชุมชนแม่เลากับศูนย์ศึกษารวมชาติรวมชาติปางแฟน
- 2) ลักษณะกิจกรรมสิ่งแวดล้อมศึกษาระหว่างชุมชนแม่เลากับศูนย์ศึกษารวมชาติปางแฟน
- 3) ความสัมพันธ์ด้านสิ่งแวดล้อมศึกษาระหว่างชุมชนแม่เลากับศูนย์ศึกษารวมชาติปางแฟน
- 4) ผลจากความสัมพันธ์ด้านสิ่งแวดล้อมศึกษาระหว่างชุมชนแม่เลากับศูนย์ศึกษารวมชาติปางแฟน

1.3.3 ขอบเขตด้านประชากร

ประกอบด้วยผู้ให้ข้อมูลซึ่งเป็นแหล่งข้อมูลในการตรวจสอบข้อมูลเชิงประจักษ์ ข้อมูลเอกสาร สถานการณ์จริงในพื้นที่เป้าหมาย โดยผู้วิจัยเจาะจงประชากร/กลุ่มตัวอย่างที่มีส่วนเกี่ยวข้อง

ในความสัมพันธ์ด้านสิ่งแวดล้อมศึกษาระหว่างชุมชนแม่เลากับศูนย์ศึกษาธรรมชาติปางแฟน ซึ่งสามารถแบ่งประชากร/กลุ่มตัวอย่างได้สองกลุ่ม ดังต่อไปนี้

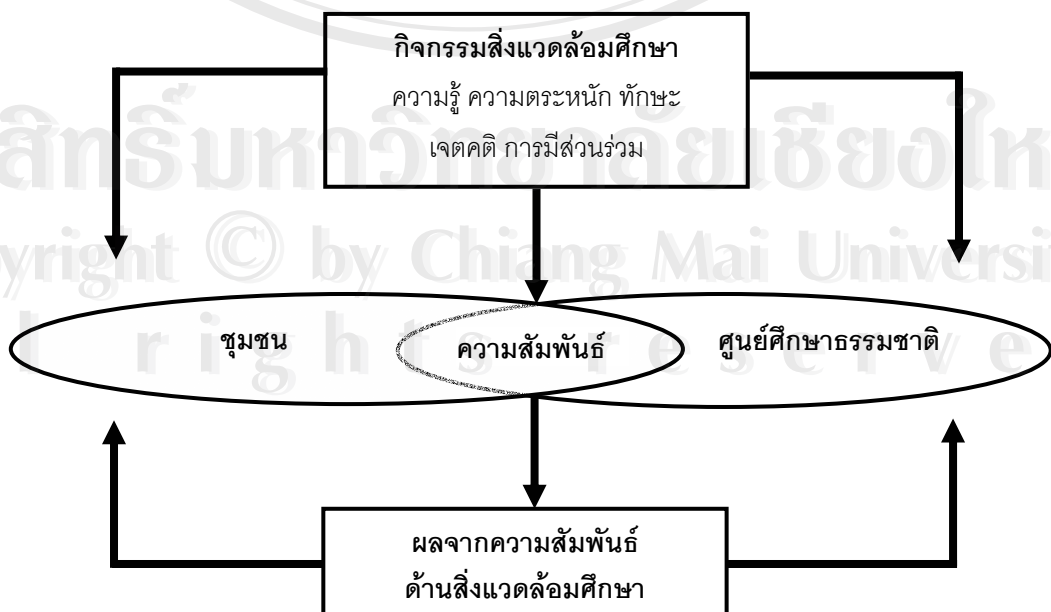
1.3.3.1 กลุ่มตัวอย่างภายในชุมชนแม่เลา

- 1) ผู้นำทางการ ได้แก่ ผู้ใหญ่บ้าน สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลป่าแป๋ จำนวน 2 คน
- 2) ผู้นำไม่เป็นทางการ ได้แก่ ประธานกลุ่มทำไม้กวาดหมู่บ้านแม่เลา และ ประธานกลุ่มออมทรัพย์ กขคจ และมัคทายกวัด จำนวน 3 คน
- 3) ตัวแทนหน่วยงานในท้องถิ่น ได้แก่ เจ้าหน้าที่องค์การบริหารส่วนตำบลป่าแป๋ ครูโรงเรียนบ้านแม่เลา และเจ้าหน้าที่เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าแม่เลา – แม่สะ จำนวน 5 คน
- 4) ตัวแทนเยาวชนในชุมชนที่ร่วมกิจกรรมด้านสิ่งแวดล้อมระหว่างชุมชนแม่เลา และศูนย์ศึกษาธรรมชาติปางแฟน 3 คน

1.3.3.2 ประชากร/กลุ่มตัวอย่างศูนย์ศึกษาธรรมชาติปางแฟน

- 1) ผู้อำนวยการศูนย์ศึกษาธรรมชาติปางแฟน จำนวน 1 คน
- 2) คณะทำงานศูนย์ศึกษาธรรมชาติปางแฟน ได้แก่ ผู้อำนวยการค่ายและ ผู้ประสานงานเยาวชนอาสาสมัคร จำนวน 2 คน
- 3) สมาชิกชุมชนที่ทำงานภายในศูนย์ศึกษาธรรมชาติปางแฟน จำนวน 1 คน

1.4 กรอบแนวคิดการศึกษา

กรอบแนวคิดนี้เป็นแนวทางในการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนแม่เลากับศูนย์ศึกษา
 ธรรมชาติปางแพน โดยมองผ่านการปฏิสัมพันธ์ การติดต่อสื่อสาร และกิจกรรมความร่วมมือต่างๆที่
 เกิดขึ้น โดยจะใช้กรอบของแนวคิดสิ่งแวดล้อมศึกษาที่มองถึงกระบวนการสร้างความรู้ ความตระหนัก
 เจตคติ ทักษะ และการมีส่วนร่วมเกี่ยวกับประเด็นต่างๆในเรื่องสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นระหว่างชุมชน
 แม่เลากับศูนย์ศึกษาธรรมชาติปางแพน รวมทั้งผลที่เกิดจากความสัมพันธ์ดังกล่าวทั้งในทางตรงและ
 ทางอ้อมซึ่งผลในการศึกษาครั้งนี้จะมองถึงผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นในรูปของกระบวนการเกี่ยวกับ
 สิ่งแวดล้อมศึกษา กิจกรรมและเครือข่ายด้านสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นภายหลังจากการเกิด
 ความสัมพันธ์ด้านสิ่งแวดล้อมศึกษาระหว่างศูนย์กับชุมชน

1.5 คำนิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการศึกษา

1. ชุมชน หมายถึง กลุ่มมนุษย์กลุ่มหนึ่งที่ตั้งภูมิลำเนาอยู่ในอาณาเขตทางภูมิศาสตร์ที่
 ค่อนข้างแน่นอน ติดต่อกัน และมีส่วนที่สำคัญของชีวิตทุกๆ ไปอย่างเดียวกัน ดังมองเห็น
 ได้จาก มารยาท ประเพณี ขนบธรรมเนียมและแบบแห่งการพูด ซึ่งชุมชนในการศึกษาครั้ง
 นี้ คือ ชุมชนแม่เลา หมู่ที่ 5 ตำบลป่าแป๋ อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่
2. ศูนย์ศึกษาธรรมชาติเอกชน หมายถึง ศูนย์การเรียนรู้ที่มีการก่อตั้งขึ้นเพื่อเป็นประโยชน์ใน
 การทำกิจกรรมด้านสิ่งแวดล้อม ได้แก่ ค่ายสิ่งแวดล้อม การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ
 ต่างๆ แก่เยาวชนและประชาชนทั่วไป ในการวิจัยนี้หมายถึงศูนย์ศึกษาธรรมชาติปางแพน
3. สิ่งแวดล้อมศึกษา หมายถึง กระบวนการที่สร้างความรู้ ความตระหนักเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม
 เพื่อให้คนเรามีเจตคติและทักษะต่างๆ ในการมีส่วนร่วมแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมอย่างเหมาะสม
 และยั่งยืน
4. ลักษณะกิจกรรมด้านสิ่งแวดล้อมศึกษา หมายถึง ลักษณะของกิจกรรมที่เป็นการสร้าง
 ความรู้ ความตระหนักเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม เพื่อให้คนเรามีเจตคติ และทักษะต่างๆ ในการมี
 ส่วนร่วม แก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อม ซึ่งมีการจัดกิจกรรมในรูปแบบต่างๆ ได้แก่ ค่ายศึกษา
 ธรรมชาติ โครงการและการอบรมให้ความรู้ต่างๆ ด้านสิ่งแวดล้อม
5. ความสัมพันธ์ด้านสิ่งแวดล้อมศึกษา หมายถึง ความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนแม่เลากับศูนย์
 ศึกษานานาชาติปางแพนซึ่งเป็นการรับกาให้ การแลกเปลี่ยน และการมีส่วนร่วมระหว่าง
 กัน ที่ทำให้เกิดกระบวนการพัฒนาความรู้ ความตระหนัก เจตคติ ที่ทำให้เกิดความ

เข้าใจต่อสิ่งแวดล้อม การมีความสามารถและทักษะ และมีส่วนร่วมในการรักษาและแก้ไข
ปัญหาสิ่งแวดล้อม

6. ผลจากความสัมพันธ์ด้านสิ่งแวดล้อมศึกษา หมายถึง ผลลัพธ์โดยตรง และผลกระทบที่
เกิดจากความสัมพันธ์ด้านสิ่งแวดล้อมศึกษาระหว่างชุมชนแม่เหล็กกับศูนย์ศึกษาธรรมชาติ
ปางแฟน โดยผลลัพธ์โดยตรงคือ ผลที่ทำให้เกิดความรู้ ความตระหนัก เจตคติ ที่ทำให้เกิด
ความเข้าใจต่อสิ่งแวดล้อม พัฒนาความสามารถ/ทักษะ และมีส่วนร่วมในการรักษาและ
แก้ปัญหาสิ่งแวดล้อม ผลกระทบ ได้แก่ การเกิดกิจกรรมหรือ เครือข่ายทางด้านสิ่งแวดล้อม
ภายหลังการมีความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนแม่เหล็กกับศูนย์ศึกษาธรรมชาติปางแฟน

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright © by Chiang Mai University
All rights reserved